

הרה"ג יצחק שמואל שכטר שליט"א
 חבר הבר"ץ דק"ק קרית צאנז נתניה
 וראש הכוללים ומראשי כוללי ש"ס
 מח"ס שו"ת ישיב יצחק מ"ד חלקים ועוד רבים

פדיון הבן לאשה שיש לה שתי רחמים-מערכת לידה כפולה או דו קרני - ומה דינה לענין חשש וסתות ובדיקות טהרה

בס"ד אייר תשע"ט

לכבוד מכובדינו מאוד נעלה הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם
 אני אודך, ופרדם יוסף החדש על המועדים ושאר ספרים

בנידון שאלתך יש אשה שהיה לה שתי רחמים, וברחם אחד הביאה ילד¹ עם
 ניתוח, ועתה נולד לה ילד שמיני ללא ניתוח, והרופאים אומרים שהילד
 השמיני נולד מהרחם השני בפעם הראשונה, והשאלה אם צריכה לעשות פדיון
 הבן, ע"כ.

והארכת בזה מה שכתבו בספרי הפוסקים ובמחקרי הרפואה וכתבת שזה שאלה
 חדשה אבל האמת שהשאלה הזאת מובא כבר לפני עשרות בשנים
 כמבואר בפוסקים כדלהלן ולא התייחסתי לזה עד שעכשיו שמעתי מרב אחד
 שבסביבתו היה עובדא כזה בלידה שניה שהיה מרחם אחר והביא שם מה שעמדו
 בזה רבנים בלא ראיות בזה. אמרתי אשנה פרק זה וזאת החלי בעזהשי"ת.

בעיקר ניד"ד יש לדון בכוכ"ד:

א. האם כשנולד בן קיימא מרחם שני חייב בפדיון.

ב. או יש חילוק בין אם הראשון היה זכר או נקיבה.

ג. אי בין אם הראשון היה נפל או בן קיימא.

ד. האם הא דבעינן ראשון לולדות האם הוא דין ברחם או דין באשה.

ה. אשה שיש לה ב' רחמים האם יש לה לחוש לב' ווסתות.

ו. ואיך סדר הבדיקות.

ז. גדר הדין קיי"ל דבכור לדבר אחד לא הוה בכור.

ח. באיבעית הגמ' בחולין בהדביק ב' רחמים זה לזה האם הוא נפק"מ לענין דידן או יש חילוק בין דרך טבעי או נעשה ע"י נם (כמבואר במדרשים לגבי יוסף).

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

1411-2007000

מקור הדין בבכורות (דף מ"ז ע"ב) במשנה שם ששנינו במשנה שולד ראשון שהוצא דרך דופן בטן אמו, וגם הולד הנולד אחריו, לדעת ת"ק שניהם אין להם דיני בכור, לא לגבי ירושת חלק בכורה בנחלת אביהם, ולא לגבי חיוב פדיון בחמש סלעים.

הגמ' מבאר את המקור לדינים אלו הולד הראשון שיצא דרך דופן, לנחלה לא נחשב כבכור משום שלגבי ירושת בכורה וילדו לו (דברים כ"א, ט"ז) בעינן, שצריך שיוולד הבכור דרך לידה, וכיון שולד זה לא נולד דרך לידה, שהרי הוצא דרך דופן, ולא דרך פתח הרחם ככל לידה, לפיכך אינו מקבל חלק פי שנים בירושת אביו, לענין חיוב פדיון בכורה בחמש סלעים נמי לא נחשב היוצא דופן בכור, שכן פטר רחם בעינן צריך שיוולד דרך פתח הרחם, שנאמר בפרשת פדיון הבן (שמות י"ג, ב) קדש לי כל בכור פטר כל רחם, וזה לא יצא דרך פתח הרחם, ולא התקדש בבכורה.

והולד הנולד אחריו, הוא ולד שני, לנחלה לא נחשב כבכור, משום שראשית אוננו בעינן, שהבא לירש חלק בכורה צריך שיתקיים בו מה שנאמר בפרשת נחלה (דברים כ"א, י"ז) כי הוא ראשית אוננו לו משפט הבכורה, וזה אינו ראשית אוננו, כי קדם לו היוצא דופן שהוא ולד גמור, ולענין חיוב פדיון בכורה בחמש סלעים נמי לא נחשב הולד השני כבכור, משום דקסבר ת"ק שמי שהוא בכור רק לדבר אחר, כגון ולד זה, שיצא ראשון מרחם אמו, ונחשב בכור לרחם, אך אינו בכור לולדות, כי אחיו שיצא דרך דופן בטן אמו קודם לו (פי' דהו"ל קודם לכן), לא הוי בכור לענין חיוב פדיון הבן (עמש"כ לקמן בשם הלבוש והט"ז ביור"ד סי' ש"ה).

וכך פסק הרמב"ם (זרעים) הל' בכורים פרק י"א (סעי' ט"ז) עיי"ש בהרב המגיד וכן פסק בטור ושו"ע יור"ד סי' ש"ה (סעי' כ"ד) יוצא דופן והנולד אחריו כדרכו, שניהם פטורין, הראשון מפני שלא יצא מהרחם והשני מפני שקדמו אחר.

הטעם דבכור לדבר א' לא הוי בכור

וכתב הט"ז שם (סק"ב) אע"ג דאותו לא פטר רחם מ"מ כיון שזה הנולד אחריו לא הוה בכור לנחלה דהא לאו ראשית אוננו הוא, לא הוי נמי בכור לכהן דבכור

לדבר אחד, דהיינו לרחם ולא לולדות לא הוי בכור, הכי אמרינן בפרק יש בכור (מ"ז ע"ב), עכ"ל.

הנפק"מ אם הראשון היה נפל

א. הגרעק"א בגליון שו"ע שם כ' לפ"ז אם הולד בדרך דופן הוא נפל, השני הוא בכור לכהן דהא הוא ג"כ בכור לנחלה כיון דהראשון נפל. ועי' בסדרי טהרה בחי' לנדה (דף כ"ז בד"ה המהרש"א מקשה).

ב. ובהגהות נמוקי הגרי"ב בשו"ע שם סי' ש"ה העיר על הט"ז דלא תליא בזה עיין סעי' י"ז ולקמן סי' שט"ז סעי' ב'. ועיקר הטעם הוא שקדמו אחר, ובכור לדבר אחד אצלה, דהיינו לרחם ולא לולדות, דהיה לה ולד קודם לזה (כלשון רש"י שם) והוא היוצא דופן, ועיין בגמ' ואפשר כוונתו, דהגם דבכור לרחם ולא לולדות לא הוה בכור, מ"מ בעינן שיחא היוצא דופן הוא ולד של קיימא ואז נקרא ולד. ולכן הבא אחריו דרך רחם (דהיינו בניתוח קיסרי) אינו בכור לולדות. משא"כ אם היוצא דופן לא היה וולד של קיימא, כמו הנזכרים בסעי' כ"ב, הגם אם יצאו דרך רחם, לא הוה הבא אחריהם בכור לכהן, כמש"ש. היינו משום דבפטר רחם תליא רחמנא, ונפטרה רחמה. משא"כ כשהראשון יוצא דופן לא פטר הבא אחריו אלא משום דלא הוי בכור לולדות משו"ה בעינן שיחיה הראשון ולד חשוב, כמו גבי נחלה. וכמ"ש בחו"מ סי' רע"ז ובסמ"ע שם (ס"ק י"ד), שהרי קדמו אחר פי' והיה בן קיימא כו' ע"ש. ומילתא דמסתברא הוא, וכדמות ראייה לזה המתניתין פ' יש בכור, יוצא דופן והבא אחריו אינן בכור, לא לנחלה ולא לכהן, משמע ששווין בזה לכל מילי, עכ"ל הגרי"ב, ועיין בשו"ת הר צבי חויר"ד (סי' רמ"ט).

ובסדרי טהרה הנ"ל שציין בגליון רע"א הנ"ל בחדוד הלכות כ' דטעמא דרבנן דבכור לכולה מלתא בעי מש"ה השני פטור מן הבכורה, הא ניחא אם היוצא דופן הוי בן קיימא וא"כ הראשון הוא בכור לנחלה משום הכי שני פטור מה' סלעים דלאו בכור לכולה מילתא הוא, אבל כשהראשון הוא נפל, השני שאחר יוצא דופן הוא בכור לכולה מלתא וכו'. א. וצ"ל להמהרש"א דהא דאמרינן בכור לכולה מלתא היינו אפילו הוה השני בכור לנחלה כגון שהראשון שיצא דרך דופן לא היה בר קיימא, אפ"ה השני פטור מה' סלעים דבעי בכור לולדות. וה לא הוי בכור לולדות שהרי קדם לו היוצא דופן. ב. אמנם בט"ז משמע להדיא כמ"ש לעיל דבנחלה תליא מילתא דאם הראשון אינו בר קיימא מקרי השני בכור לכולה מילתא וחייב בה'

מלעים וכו', עכ"ל של הסדרי מחרה, עכ"פ אם הראשון שיצא דרך דופן הוי נפל בד' של השני חייב בפדיון.

מערכת לידה כפולה

בעיקר שאלתכם כבר דנו בזה ש"פ וכ"ד בזה בספר נשמ"א (סופר) יור"ד סי' קצ"ו (אות ד') דחקר באשה כזאת עם מערכת לידה כפולה, דהיינו עם מחיצה שמחלקת את הרחם ואת הנרתיק לשני חלקים, שהולידה בן מחלק הימני של רחמה וכעת הולידה בן מחלק השמאלי של רחמה. האם הבן השני גם זקוק לפדיון כיון שהוא גם פטר את רחמה או לא.

והביא שם מכתב שכתב לו הגרא"י וולדינברג זצ"ל (בעל שו"ת צי"א) וז"ל והנה מצטרף אנכי למסקנתו (ע"פ הט"ז הנ"ל) לומר שהבן השני פטור מפדיון כי איננו בכור לא לאמו ולא לנחלה. והוסיף הגאון זצ"ל, ועל כל זה לא הוזכר מזה כלל וכלל בספרי ההלכה מאז ממקדם ועד כה. עכ"ל. עמש"כ בזה בהמשך.

ודייק שם מלשון השו"ע יור"ד סי' ש"ה (סעי' א') שפסק מצות עשה לפדות כל איש מישראל בנו שהוא בכור לאמו, ולא כתב שהוא פטר רחם אמו. וכן משמע מלשון הט"ז הנ"ל דאין הבן השני חייב בפדיון כי אינו בכור לא לנחלה ולא לולדות.

עכ"פ להלכה בנידון אשה שיש לה מערכת לידה כפולה בבן השני פטורה מפדיון הבן כנ"ל כמו שפסק ג"כ הגאון הרב וואלדנבערג בעל שו"ת ציץ אליעזר ע"פ הפוסקים הנ"ל.

אשה שיש לה מערכת לידה כפולה (שני רחמים) אם יש לה לחוש לב' ווסתות או לעשות ב' בדיקות בהפס"ט ושאר בדיקות

בעיקר הך דינא בנשמת אברהם (סופר) ביור"ד שם סי' קצ"ו הביא שם תשו' גדולי הפוסקים בזה (כדלהלן) בדין אשה בעלת רחם כפול עם שני צווארי רחם ושני נרתיקים, אחד רחב ואחד צר, מה הדין לגבי בדיקות והפסק מחרה. כמובן לא שייך לומר שלאשה שתי וסתות כל אחד מרחם אחר ובזמן שונה אחד מהשני, כיון שהוסת בא משינוי ברמת ההרמונים הנמצאים בדם האשה והשפעתם על שני הרחמים גם יחד. אך יתכן שהופעת הדימום בחוץ, מרחם אחד ימשיך יום יומיים אחר שנפסק מהרחם השני.

התורה

שוב הביא שם שנשאל בזה הגאון בעל השבט הלוי זצ"ל באשה שהתברר בבדיקת רופא שיש בגופה שני רחמים, ומשניהם יוצא דם נידות וכפרוזדור (נרתק) יש כמין דופן (קרום), ודם נידות של רחם ימין יוצא מימין הדופן, והדם של רחם שמאל יוצא משמאל הדופן אמנם אחד הצדדים רחב יותר ושם יכולה לבדוק בדרך בעומק בחורים וסדקים, אך הצד השני צר יותר ואך בקושי יכולה להכניס שם אצבע מעט. והתעוררה השאלה האם מותרת לבדוק בצד האחד כדרכה ובצד השני מעט כפי יכולתה, וכבתולה שאינה יכולה לבדוק בעומק ומותרת ע"י בדיקה מעט כפי יכולתה. או שעליה לעבור ניתוח ולהסיר את הקרום המכדיל בין שני צידי הפרוזדור ועי"ז תוכל לבדוק בדרך כל הנשים.

והשיב הגר"ש וואזנר זצ"ל שלעת עתה אפשר להקל עליה כדין בתולה בצד הצר ותבדוק שם כפי יכולתה, ואם יודע בבירור שע"י ניתוח קל ניתן לתקן ולהסיר את הקרום ראוי לעשות כן, אך אם יתברר שמדובר בטיפול קשה אפשר להשאירה במצב הקיים ותבדוק כנ"ל כפי יכולתה.

דייק עכ"פ שאשה שיש לה רחם כפול אין לה לחוש לב' ווסתות רק הנפק"מ לענין סדר הבדיקות והדין כנ"ל.

צדדי הספק בהדביק ב' רחמים ויצא מא' לשנים על הולד השני

בעיקר הדין שהבאתם מה דאי' בגמ' ובפוסקים הדביק ב' רחמים ויצא מא' לשני אי חייב בפדיון שנסתפק בגמ' בזה במס' חולין (דף ע') הדביק (הרועה) שני רחמים של שתי בהמות זה לזה, ויצא הולד מרחם זה נכנס לרחם זה של הבהמה השניה, ומן השניה יצא, מהו דינה של הבהמה השניה, האם נפטרת היא מן הבכורה על ידי עובר זה, שהולד הבא אחריו אינו בכור. וצדדי הספק הם, האם רק ידידה – ולד שלה שנוצר ברחמה פטר את רחם אמו, והבא אחריו אינו בכור, אבל דלאו ידידה ולד שאינו שלה, לא פטר את הרחם שיצא ממנו, ואם תלד שוב ולד משלה, יהא קדוש בבכורה, או דלמא שמא אף ולד דלא ידידה נמי פטר את הרחם, ולכן אם תלד שוב לא יהא קדוש כיון שכבר נפטר רחמה מסיימת הגמ' אחר כל ספיקות אלו. תיקו.

הדין בולד הראשונה דודאי אינו קדוש וטעם הדבר

א. רש"י שם (ד"ה ונכנס) פירש את הספק לגבי הבהמה השניה, אם פטר את רחמה ואם תלד ולד אינו בכור, או שלא נחשב פטר רחם לגבה ואם תלד ולד משלה יהא בכור, וכתב התפארת יעקב (ד"ה הדביק), שלענין הולד עצמו אין ספק שהוא אינו קדוש, כיון שאינו פטר רחם של הראשונה כיון שאין נחשב לידה אם לא יצא לאוויר עולם, וכשיצא מהראשונה לא יצא לאוויר העולם, ולא שייך שיהיה פטר רחם מצד השניה כיון שאינו ולד שלה. ואם היה קדוש מחמת הראשונה אין צד להסתפק אם פוטר את השניה כיון שלא שייך שיהא פטר רחם פעמיים וגם אצל אמו וגם אצל השניה, אלא ודאי אינו קדוש, אלא הנידון רק לגבי הבהמה השניה, אם פטר את רחמה או לא, לענין ולד הבא שתלד.

י"א שהספק גם על הולד הראשון

ב. אולם ברבינו גרשום (ד"ה הדביק) מבואר שהספק אם מתקדש ע"י השניה ואז פטורה מהבכורה אם תלד אחר כך, או כיון שאין הרחם מקדשת ולד שאינו שלה, לכן לא נפטרה מהבכורה, ואם תלד ולד משלה יהא בכור.

ולהלכה הרמב"ם (בכורות פ"ד הי"ח) כתב, שהרי זה ספק אם נפטרה מן הבכורה הבהמה שנכנס בה הבכור, ע"כ. מבואר שהעמיד הספק בבכור. והקשה התפארת יעקב (ד"ה שוב) ^{הענין} ד"ה שנידון הוא לגבי הבהמה השניה, א"כ ספק זה קיים אף בפשוט, שיצא מרחם אמו, ונכנס לרחם בהמה אחרת שלא ביכרה, אם פוטר רחמה או לא.

יסוד ספיקת הגמ' אי חלות בכורה תליא ביציאה מן הרחם או דוקא שיצא מרחם אמו שהורתו וילדתו

ובעיה"ד הרי"ף והרא"ש והשו"ע השמיטו דינים אלו, וביאר המהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג אות ל"ה) משום שאינם מצויים. אולם הרמב"ם (בכורות פ"ד) והטור יור"ד סי' שט"ו כתבום. התוס' כתובות ד' ע"ב (ד"ה עד) כתבו, שמקרים אלו לא יבואו לעולם, אע"פ כן דנה בהם הגמ', משום דרוש וקבל שכר. וביאר מהר"ל מפראג (גור אריה, במדבר י"ט ט"ז) שכוונת הגמ' בספק בהדביק שתי רחמים היא לדון בעיקר דין בכור שציוותה התורה, אם הוא תלוי ביציאה מהרחם דווקא, וכיון שיצא מהרחם הרי הוא בכור, או שעיקר הקפידה של התורה היא על רחם אמו שהורתו וילדתו, וכיון שלא יצא ממנו אינו בכור ויש בזה יסוד גדול בדיני בכורה.

ומ"מ הגם שבתוס' בכתובות שם כתבו דאין כ"כ נפק"מ בזה כבר הבאתי בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק כ"ג (סי' מ"ה) וחלק מ"ד וש"מ מש"כ בזה בתרגום יונתן בן עוזיאל בראשית (ל' כ"א) וז"ל ואיתחלפו עוברייה במעיהון וחוה יחיב יוסף במעיהא דרחל ודינה במעיהא דלאה. ובמהרש"א (נדה ל"א ע"א ד"ה ואת דינה) כ' בשם ספר פענח רזא שמעתי לתרין הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה, דהשתא אתי שפיר עיקר יצירתה של דינה נקבה עכ"ד וכן מוכיחין דברי הפייטן ביוצר של ר"ה שכ' עובר להמיר בטן אהות וכו' סוף דינה ביהוסף וכו' עכ"ל, וכ"כ דעת זקנים מבעלי התוס' פרש"י שדנה בעצמה שהיא היתה מעוברת מיוסף וע"י תפילתה נתחלף בדינה עכ"ל. וכן משמע בירושלמי פ"ח דברכות (ה"ג) ומראה הפנים (שם) וכן משמע בב"ר שם. הגם ששם היה ענין ניסי, עיי"ש שהבאתי פי' אחר בירושלמי מש"כ במראה הפנים שם פ"ט (סוף ה"ג) שדינה השתנתה אבל זה נגד התרגום יב"ע והפייטן ועוד כנ"ל.

והגאון רא"ז מרגליות בספרו טיב גיטין בשמות אנשים אות יו"ד (ס"ק ט"ז) כ' דמדי דברו אודות השם יהוסף ואודת הה"א שהוסיפו ליוסף הצדיק הוא כותב בזה"ל וזה ימים כבר שמעתי מכבוד מחותני הגאון החסיד מוהר"ר לוי יצחק האב"ד דק"ק בארדיטשוב שאמר כוונת הפייטן בד"ה עובר להמיר בבטן דינה להאחות סילוף דינה ביהוסף להנחות שבהיות יוסף בבטן אמו היה שמו יהוסף עכ"ל עיי"ש עוד מש"כ בזה וכ"ה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ל"ג (סי' ס"ט).

ולפי הנ"ל הי' נפק"מ אם היה צריך יעקב אבינו לעשות פדיון הבן ליוסף או יש לחלק בין אם היה ע"י נס או לא וזה הכוונה דרוש וקבל שכר (כמש"כ מהר"ל מפראג כנ"ל).

המשך מהנ"ל - השתלת רחם - הריון חוץ רחמי לענין חיוב פדיון הבן -
השתלת אברים באברי המין אי חייב שנית בברית מילה - כשרות ב'
רחמים בבהמה - ביש לו ב' ראשים לענין תפילין ופדיון הבן - ב"ל ב'
רחמים א' י"ל ב' וסתות או י"ל כפל בדיקות טהרה - פדיון הבן לילד
שנולד לאם פונדקאית

השתלת רחם לענין פדיון הבן - הריון חוץ רחמי

וכעיי"ז דנו הפוסקים אם עשו לאשה השתלת רחם מאשה אחרת וילדה השניה בן אי חייבת בפדיון הבן שנית. כבר רמזתי זאת בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק